Joseph A. Schumpeter i njegov doprinos razvoju ekonomske misli

Grdović, Dinko

Undergraduate thesis / Završni rad

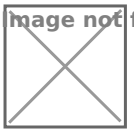
2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:497671

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

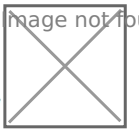
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

DINKO GRDOVIĆ

JOSEPH A. SCHUMPETER I NJEGOV DOPRINOS RAZVOJU EKONOMSKE MISLI

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

DINKO GRDOVIĆ

JOSEPH A. SCHUMPETER I NJEGOV DOPRINOS RAZVOJU EKONOMSKE MISLI

Završni rad

JMBAG: 0303057960, redoviti student

Studijski smjer: Ekonomija

Predmet: Povijest ekonomske misli

Mentor: doc. dr. sc. Saša Stjepanović

Pula, siječanj 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. TEORIJA EKONOMSKOG RAZVOJA 3
2.1. Kružni tok ekonomskog života uvjetovan danim okolnostima 3
2.2. Fundamentalni fenomen ekonomskog razvoja 5
2.3. Kredit i kapital 6
2.4. Poduzetnički profit i kamata na kapital 6
2.5. Poslovni ciklusi 7
3. POSLOVNI CIKLUSI 8
4. KAPITALIZAM, SOCIJALIZAM I DEMOKRACIJA 11
4.1. Uvod 11
4.2. Kreativna destrukcija 12
4.3. Mogući kapitalizam 14
4.4. Raspad kapitalizma 17
4.4.1. Civilizacija kapitalizma 17
4.4.2. Raspadanje zidova 17
4.4.3. Rastuće neprijateljstvo 19
4.4.4. Raspad 20
4.5. Dolazak socijalizma 21
4.5.1. Čišćenje paluba 21
4.5.2. Socijalistički nacrt 21
5. POVIJEST EKONOMSKE ANALIZE 24
6. ZAKLJUČAK 26
LITERATURA 28
SAŽETAK 29
SUMMARY 30

1. UVOD

Joseph Alois Schumpeter smatra se jednim od najutjecajnijih ekonomista prve polovice 20. stoljeća. Doktorirao je pravo na bečkom sveučilištu 1906. godine. Bio je profesor na sveučilištima u Chzernowitzu, Grazu i Harvardu. 1919. godine postao je ministar financija tadašnje Austro-Ugarske, no nakon nešto više od pola godine daje ostavku, a kao razlog ostavke navodi neslaganje sa reformističkom politikom Socijal Demokrata, tada vladajuće stranke.

Schumpeter djeluje na ekonomskoj sceni prve polovice 20. stoljeća. Prva značajna knjiga koju izdaje je *The Theory of Economic Development*, a izdana je 1911. godine. U navedenom djelu, Schumpeter daje svoj doprinos istraživanju poslovnih ciklusa u kapitalizmu, te po prvi puta uvodi dinamične elemente analize. 1939. Godine, Schumpeter izdaje svoju drugu knjigu, *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Proces,* u kojoj se u potpunosti posvećuje analizi strukture i dinamike poslovnih ciklusa. Prema mnogima njegovo najznačajnije djelo je *Capitalism, Socialism and Democracy* koju objavljuje 1942. godine. Glavna tema navedenog djela je njegovo predviđanje propasti kapitalizma i dolaska socijalizma. Posljednje Schumpeterovo djelo, *History of Economic Analysis*, izdano je 1954. godine, nakon njegove smrti. Navedeno djelo sastoji se od mnoštva njegovih spisa, te nastoji obraditi povijesni razvoj ekonomske misli kroz različita vremenska razdoblja.

Predmet istraživanja ovog seminarskog rada su ekonomska djela i razmišljanja Aloisa Josepha Schumpetera. Svrha ovog rada je razumijevanje doprinosa Schumpetera razvoju ekonomske misli. Cilj rada je analiza Schumpeterovih razmišljanja i stavova vezanih za ekonomiju, te sistematizacija istih uz dana vlastita razmišljanja.

Seminarski rad podijeljen je u šest glavnih dijelova. U uvodnom, prvom dijelu nalazi se kratka biografija Schumpetera, određuje se predmet istraživanja, te ciljevi i svrha ovog seminarskog rada. Tematika drugog dijela je Teorija ekonomskog razvoja koja se temelji na njegovom djelu *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. U trećem dijelu iznosi

se Schumpeterovo istraživanje u području poslovnih ciklusa, odnosno njegovo djelo *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. U četvrtom dijelu detaljno se obrađuje Schumpeterovo najznačajnije djelo *Capitalism, Socialism and Democracy*. Peti dio bavi se Poviješću ekonomske analize i obrađuje se posljednje Schumpeterovo djelo, *History of Economic Analysis*. U šestom, ujedno i posljednjem dijelu, iznosi se kratki rezime i osvrt na sadržaj rada.

Prilikom pisanja seminarskog rada korištene su znanstvene metode analize, metoda sinteze, komparativna metoda, deduktivna metoda i ostale metode.

2. TEORIJA EKONOMSKOG RAZVOJA

Schumpeter u svom djelu *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle,* izdanom 1911. godine, opisuje osnovne pretpostavke razvoja ekonomije, kružnog toka ekonomskog sustava, poslovnih ciklusa, uloge kredita, kapitala, kamate i profita na ekonomski sustav i njegov razvoj, te postavlja temelje kreativne destrukcije. Djelo je podijeljeno na šest poglavlja: *Kružni tok ekonomskog života uvjetovan danim okolnostima, Fundamentalni fenomen ekonomskog razvoja, Kredit i kapital, Poduzetnički profit, Kamata na kapital*, te posljednje poglavlje pod nazivom *Poslovni ciklusi*.

U predgovoru Schumpeter napominje da je u zadnjem poglavlju ovog djela, *Poslovni ciklusi*, uzeo zdravo za gotovo da postoji samo jedan pokret nalik valu, onaj koji je otkrio Juglar, te da je sada uvjeren kako postoje barem tri takva pokreta, vjerojatno i više njih. No autor ih nije htio uvoditi u narednim izdanjima kako bi zadržao knjigu izvornom.[1] U knjizi koju Schumpeter izdaje kasnije, *Business Cycles* (1939.), u kojoj se detaljnije bavi poslovnim ciklusima, osim Juglarovog ciklusa uvodi i druge cikluse o kojima je raspravljao u predgovoru ovog djela napisanom 1934. godine.

2.1. Kružni tok ekonomskog života uvjetovan danim okolnostima

Autor navodi da je socijalni proces jedna nedjeljiva cjelina, te da ekonomske činjenice nisu nikad u potpunosti ekonomske. Nadalje, polje ekonomskih činjenica je prvo među svima koje su ograničene ekonomskim ponašanjem, te se svako mora barem djelomično ponašati ekonomski; svi moraju biti ili ekonomski subjekt ili ovisni o njemu. Razlikuje klase ljudi kojima je glavna aktivnost ekonomsko ponašanje ili poslovanje od ostalih klasa u kojima je to ponašanje neznačajno naspram drugim aktivnostima. Ekonomski život predstavlja posebna grupa ljudi u društvu, iako se i svi ostali članovi moraju ponašati ekonomski.[2]

[1] J.A. Schumpeter, *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*, Cambridge, Harvard University Press, 1949., str. ix.-x.
[2] ibidem, str. 3.

Uz pretpostavku potpuno slobodnog tržišta, podjele rada i privatnog vlasništva u komercijalno organiziranoj državi, ekonomski akteri iz "dugog" iskustva procjenjuju ponudu, potražnju, količinu i cijenu dobra kojeg proizvode i prodaju ili kupuju, znaju koliko svoga rada trebaju utrošiti za proizvodnju i ostale značajke proizvodnje i potrošnje, ponude i potražnje. Zbog navedenog, kružni protok ekonomskih perioda je relativno brz i precizan. Prethodna ekonomska razdoblja vode aktivnosti pojedinca. Djelovanje ekonomskog akter vezano je društvenim i ekonomskim okruženjem u kojem djeluje. Navodi da su svi poslovni ljudi u isto vrijeme i proizvođači i potrošači, prodavatelji i kupci, te da je kupovna moć prodavatelja ovisi o kupovnoj moći ljudi za koje proizvodi. To je ključ kružnog toka. Ekonomsko ponašanje pojedinačnih kućanstava i poduzeća usko je vezano za njihove navike, predaju se pritiscima okolnosti samo kada je to potrebno. Stoga se ekonomski sustav mijenja ovisno o prethodnom stanju stvari, što još naziva Wieserovim principom kontinuiteta. Autor navodi da ekonomska aktivnost može imati bilo koji motiv, ali njeno značenje je uvijek zadovoljavanje potreba.[3]

Karakterizira proces proizvodnje konceptom kombinacije produktivnih sila, odnosno ekonomskih i tehnoloških kombinacija. Rezultat navedenih kombinacija su proizvodi. Definira što se kombinira, odnosno vrste objekta i sile. Zaključuje da su konačni elementi u proizvodnji rad i zemlja, te da se sva dobra sastoje od barem jednog, a većinom od oba elementa. Autor smatra da su oba navedena faktora podjednako nužna u proizvodnji, te da je njihova vrijednost u ekonomskom razmatranju podjednaka. Nadalje naznačuje razlike između upravljanog i upravljačkog rada, te između samostalnog i plaćenog rada. Sredstva za proizvodnju vrijede onoliko koliko pridonose proizvodnji određenog proizvoda.[4]

Autor navodi da je prvi koncept troška taj se troškovi podižu do visine granične korisnosti proizvoda proizvedenih dobara što dovodi do nastajanja relativno najbolje pozicije, odnosno ekonomskog ekvilibrija koji je sklon ponavljanju u svakom razdoblju. Drugi koncept troška je onaj ekonomije razmjene.[5]

[3] ibidem, str. 5.-10.
[4] ibidem, str. 12.-27.
[5] ibidem, str. 29.-30.

Dvije okolnosti neprekidno poremećuju ekvilibrij između vrijednosti proizvoda i sredstva za proizvodnju. Te okolnosti su frikcija i tok vremena uključen u svoj proizvodnji osim u trenutnoj proizvodnji primitivnih napora za održavanje života.[6]

Zaključuje da samo proces razmjene između rada i zemlje na jednoj strani, te potrošnih dobara na drugoj strani, snabdijevaju glavni smjer toka ekonomskog života. Navedeno je u skladu sa krajnjim parom podataka u ekonomiji; potrebama i sredstvima njihovog zadovoljenja. U socijalnom vrijednosnom sustavu, sve cijene proizvoda određene su skupom velikog broja individualnih procjena u cjelokupnom društvu.[7]

2.2. Fundamentalni fenomen ekonomskog razvoja

Navodi da nije moguće objasniti ekonomsku promjenu samo iz prethodnih ekonomskih stanja, nego je potrebno uzeti cjelokupnu prethodnu situaciju. U ovom poglavlju odbacuje analogiju krvotoka kružnog toka ekonomskog života, jer se kružni tok i njegovi kanali mijenjaju s vremenom. U ovom poglavlju pokušava odgovoriti na pitanje kako dolazi do promjena u kružnom toku i do koji ekonomskih fenomena te promjene dovode. Ekvilibrij se u ekonomskom sustavu konstantno mijenja sa promjenom podataka. Navodi da je razvoj poseban fenomen, u potpunosti različit od onoga u kružnom toku ili tendenciji prema ekvilibriju. Nadalje, to je spontana i isprekidana promjena u kanalima toka, uznemiravanju ekvilibrija, koji zauvijek mijenja prethodno stanje ekvilibrija. Njegova je teorija razvoja tretman tog fenomena i njegovih vezanih procesa.[8]

Navedene promjene u kanalima kružnog toka i uznemiravanju centra ekvilibrija se pojavljuju u područjima industrijskog i trgovačkog života, a ne u području želja potrošača za krajnjim proizvodima. Bankari stvaraju kupovnu moć izdavanjem kredita, čime omogućavaju izvršavanje novih kombinacija. Bankar ili zamjenjuje privatne kapitaliste ili postaje njihov agent. On sam postaje vrhunski kapitalist i efor ekonomije razmjene.[9]

[6] ibidem, str. 32.-34.
[7] ibidem, str. 44.-56.
[8] ibidem, str. 58.-64.
[9] ibidem, str. 65.-74.

Treći element kojeg Schumpeter navodi su nove kombinacije sredstava za proizvodnju, te kredit.[10]

2.3. Kredit i kapital

Kao jedinu točku koja je kontroverzna kod definiranja kredita navodi da se većina cirkulirajućih medija ne mogu stvoriti bez baze koja se sastoji od zakonskog plaćanja ili robe. proizvodi koje poslovni čovjek prodaje svojim kupcima odmah se pretvaraju u novac, stoga su ti proizvodi temelj kredita, odnosno kredit je pokriven postojećim dobrima.[11]

Navodi da krediti ne uzrokuju inflaciju osim u slučajevima pretvaranja loših obveza u dobre stvaranjem novog kružnog medija ili davanjem kredita koji služe u potrošne svrhe. Ukoliko se kredit izdaje i stvara kupovna moć za obavljanje novih kombinacija, on dugom roku ne uzrokuju inflaciju.[12]

Kapital je isključivo poluga kojom poduzetnik stavlja pod svoju kontrolu konkretna dobra koja su mu potrebna, odnosno sredstvo preusmjeravanja faktora proizvodnje u nove namjene, ili diktiranje novog smjera proizvodnje. Definira kapital kao sumu sredstva plaćanja koja su dostupna u bilo kojem trenutku za prijenos poduzetniku. A novčano tržište definira kao mjesto razmjene sadašnje protiv buduće kupovne moći. Poduzetnici predstavljaju potražnju, dok bankari predstavljaju ponudu.[13]

2.4. Poduzetnički profit i kamata na kapital

Poduzetnici ostvaruju profit efikasnijim iskorištavanje postojećih dobara, provodeći nove kombinacije. S vremenom drugi ga prate, što dovodi do procesa reorganizacije i uništavanja profita kada novo poduzeće postaje dijelom kružnog toka. Ali prije navedenog procesa su ostvareni profiti.[14]

Navodi da je kamata premija na sadašnju na prema budućoj kupovnoj moći. Smatra da je kamata potrebna kočnica razvoja u ekonomiji razmjene i oblik poreza

[10] ibidem, str. 85.
[11] ibidem, str. 99.
[12] ibidem, str. 114.-115.
[13] ibidem, str. 116.-136.
[14] ibidem, str. 133.

na poduzetnički profit, te da je posljedica posebne metode stvaranja novih kombinacija.[15]

2.5. Poslovni ciklusi

Ekonomski bum završava i depresija počinje nakon proteka vremena koje mora proći prije nego proizvodi novih poduzeća mogu doći na tržište. Novi ekonomski bum započinje kada proces resorpcije završi.[16]

Glavni zaključci u ovom djelu su da se ekonomski rast događa zbog tehnoloških ili drugih inovacija, čija implementacija obećava visoke profite. Nakon određenog vremena sve više i više poduzetnika kopira strategiju pionirskih poduzeća sve dok konkurentsko ponašanje ne uzrokuju ponovan pad profita i početak depresije. U procesu depresije tržište se čisti od neprofitabilnih poduzeća. Novo ostvareno stanje ekvilibrija zadržava se sve dok nova inovacija ne stvori temelje za novi ekonomski ciklus rasta. Uzroci Dotcom mjehura na američkom financijskom tržištu krajem 90-ih godina prošlog stoljeća i globalne financijske krize 2008. godine, mogu se barem djelomično objasniti inovacijama. U slučaju Dotcom mjehura inovacija je Internet, a u slučaju globalne financijske krize to je financijska inovacija, odnosno takozvani “Mortgage-Backed Securities“.[17]

[15] ibidem, str.157-211.
[16] ibidem, str. 224.
[17] M.T. Kahler, *Do Innovations Cause Business Cycles?*, [website], 2010, https://mises.org/library/do-innovations-cause-business-cycles (pristupljeno 13. siječnja 2018.).

3. POSLOVNI CIKLUSI

U djelu *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process* izdanom 1939. godine, Schumpeter proširuje teoriju poslovnih ciklusa koju je i prije ukratko opisivao u dijelu *The Theory of Economic Development,* no do ovog dijela joj se nije u potpunosti posvetio. Samo djelo podijeljeno je u dva sveska, u kojima Schumpeter prezentira svoje teorije inovacija i poduzetništva, te njihove ključne uloge u poslovnim ciklusima.

Ovo djelo pokušava objasniti ključnu ulogu inovacija u kapitalističkom sustavu i sastoji se od mnoštva povijesnih primjera kojima se Schumpeter služi prilikom objašnjavanja ekonomskog sustava. Djelo predstavlja pomak sa ekonomske teorije prema ekonomskoj povijesti. Za razliku od prethodne knjige, *The Theory of Economic Development,* Schumpeter naglašava inovacije i inovativnost više nego poduzetnike.[18]

U prvom poglavlju uvodi ulogu faktora koji utječu na kontekst u kojemu poduzeće djeluje. Osnovni faktori ekonomskog okruženja tvrtke su cjenovna struktura i njene razine, te kreditni status i potrošački budžeti. Poduzeća se moraju prilagođavati tim faktorima kako bi ostvarila profit na tržištu. Jedan od načina prilagodbe su inovacije i noviteti. Schumpeter smatra kako su noviteti ograničeni, te nemaju dugotrajan učinak. Autor naglašava razlike u pristupu ekonomske teorije i pristupima zdravog razuma, navodi kako je tehnološki napredak osnova kapitalističkog poduzeća, te se kao takav ne može odvojiti od njega. Također, posebnu pozornost posvećuje uzročnosti u ekonomskom sustavu, te navodi kako se ekonomski ciklusi ne mogu objasniti isključivo jednim uzrokom. Prema Schumpeteru stanje ekvilibrija je privremeno, te analizira koje okolnosti dovode do tranzicije sustava između stanja. [19]

Schumpeter razlikuje nekoliko unutarnjih faktora koji dovode do promjene u ekonomskom sustavu, to su promjene u ukusima, količini ili kvaliteti faktora

[18] A. Croitoru, „Schumpeter, Joseph Alois, 1939, Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process, New York and London, McGraw – Hill Book Company Inc.“, *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology,* vol. 8, no. 1, 2017, str. 68.-69.
[19] ibidem, str. 69.-70.

proizvodnje, te metode opskrbljivanja robom. Smatra da promjene u potrošnji roba većinom nisu posljedica promjene ukusa potrošača, već proizvođači kroz marketing nameću nove trendove u potrošnji. Prilikom analize na utjecaj količine ili kvalitete proizvodnih faktora na ekonomski sustav, također raspravlja o ulozi štednje i akumulacije. Smatra da štednja mora biti usmjerena prema poslovanju kako bi se mogla smatrati dijelom ekonomske promjene.[20]

Metode opskrbe robama izravno su asocirane sa inovacijama. Različite načine opskrbe robom poput novog tržišta ili novog izvora opskrbe, Schumpeter smatra inovacijama. Evolucija ekonomskog sustava ovisna je o inovacijama, te njezine odlike izravno stvaraju dinamiku koja je asimetrična, isprekidana i neskladna po prirodi. Uzrok toga stanja su dvije glavne karakteristike inovacija, a to su tendencije da se pojavljuju u klasterima i koncentracija inovacija u određenim sektorima u ekonomskom sustavu. Također ističe da se utjecaji inovacija ne mogu odmah i nesmetano apsorbirati od strane ekonomskog sustava.[21]

Navodi postojanje neodvojive veze između inovacija i poduzetništva, te izdvaja nekoliko elemenata bitnih za poduzetništvo. Elementi koje smatra bitnima su da poduzetnici također provode ne poduzetničke poslove unutar okvira poduzeća, da poduzetnici nisu nužno izumitelji dobra ili procesa kojeg uvode, ali su oni ti koji ga dovode na tržište. Poduzetnik ne mora imati kapital, nego je bitno vodstvo, rizik nije dio poduzetničke funkcije, kapitalist snosi rizik. Oni koji prate pionire su svejedno poduzetnici. Profit je ishod poduzetničkih aktivnosti, te institucionalni uzorak oblikuje njegovu strukturu i razinu. Schumpeter navodi da je razlika između profita i prihoda ta što je profit privremen i povezan sa izvršenjem inovacije dok se drugi akteri na tržištu ne prilagode novom stanju poslovanja. [22]

Nadalje navodi da bi banke trebale poduzetničke inovacije samostalno procijeniti, te odlučiti da li financirati ili odbiti podržati njihovu implementaciju u ekonomski sustav. Banke bi također trebali biti neovisne od političkog spektra društva. Također navodi da su inovacije teži način izvođenja stvari jer nisu odmah prepoznate i prihvaćene od strane društva. U jednu ruku inovacije uzrokuju remećenje ekonomije, a u drugu ruku postoji tendencija kretanja prema ekvilibriju,

[20] ibidem, str. 71.
[21] ibidem, str. 72.
[22] ibidem, str. 72.-73.

koji je ugrađen u ekonomskom sustavu. Nadalje, ekonomski bum stvara se iz odgovora ponuđenih od strane tržišnih aktera, a ne inovacije same po sebi.[23]

Schumpeter razlikuje četiri faze ekonomskih ciklusa. Prva faza je izravno povezana sa inovacijama, a druga predstavlja odgovor ekonomskog sustava na inovaciju. Treća faza opisana je kao depresivno očekivanje, te posljednja faza je povratak normalnim količinama i cijenama, odnosno ekvilibriju. Ekonomski valovi imaju različite duljine, intenzitet i raširenost kroz industrije, te ih Schumpeter dijeli na tri vrste: Kondratieff ciklusi, Juglar ciklusi i Kitchen ciklusi. Schumpeter navodi kako poduzetnici u većini slučajeva percipiraju samo Kitchen cikluse.[24]

U posljednjem dijelu knjige Schumpeter prezentira ekonomski proces u svim svojim aspektima koristeći se ekonomskom teorijom, ekonomskom poviješću i statistikom. Prema Schumpeteru, cijeli kapitalistički sustav povezan je sa inovacijama i dostupnosti posuđenog novca, te navodi da kapitalizam postoji od trenutka stvaranja kredita. Ističe kako temelji za stvaranje kapitalizma postoje u unutrašnjosti samog ekonomskog sustava. Posljednji dio prvog sveska predstavlja dva primjera Kondratieff ciklusa. Prvi navedeni Kondratieff ciklus je prvi za kojeg je Schumpeter smatrao da postoje razumni statistički podaci za provedbu analize. U tom pristupu Schumpeter raspravlja o važnosti nekolicine inovacija kao što su tekstil, željeznica i struja, te ih analizira u okviru ekonomskog sustava.[25]

U drugom svesku dodaje nove elemente svom pristupu. Gradi detaljan analitički okvir uzimajući u obzir mnoštvo elemenata poput razina cijena, zaposlenosti, kamatnih stopa i burze vrijednosnih papira. Koristi se tim elementima i mnoštvom drugih u komparativnoj analizi Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva i SAD-a. Kombinira ekonomsku povijest i teoriju kako bi prikazao utjecaj inovacija na oblikovanje ekonomskih sustava. Na posljetku knjige Schumpeter analizira svjetske krize u navedene tri zemlje komparativne analize.[26]

[23] ibidem, str. 73.-74.
[24] ibidem, str. 74.-75.
[25] ibidem, str. 75.-76.
[26] ibidem, str. 76.

4. KAPITALIZAM, SOCIJALIZAM I DEMOKRACIJA

4.1. Uvod

Prema autoru pregovora djela *Capitalism, Socialism and Democracy,* Richardu Swedbergu, krajem 1930. ih godina Schumpeter odlučuje napisati kratku knjigu na temu socijalizma koju očekuje dovršiti u roku od nekoliko mjeseci. Navodi da je knjigu *Capitalism, Socialism and Democracy* počeo pisati nakon završetka pisanja djela *Business Cycles,* 1938. godine., te da je cijeli proces pisanja knjige trajao puno dulje nego što je očekivao, zbog čega je knjiga objavljena tek 1942. godine. Swedberg tvrdi da je veoma dobro primljena u Engleskoj i SAD-u. Prema mnogim autorima ovo Schumpeterovo djelo smatra se njegovim najznačajnijim doprinosom ekonomskoj misli. Gottfried Haberler dodaje da se prethodno navedeno djelo temelji na "gotovo 40 godina vlastitog razmišljanja i istraživanja pojma socijalizma". U djelu *Capitalism, Socialism and Democracy* po prvi put spominje svoju glavnu tezu, a to je da će doći do propasti kapitalizma uzrokovane uspjehom kapitalizma. Prema Schumpeteru, što više kapitalizam napreduje više poduzetnika bit će zamijenjeno birokratskim menadžerima. Navodi i da će osjećaj imovine, koji je centralan kapitalističkom društvu, također oslabiti zamjenom imovine dionicama. Samo djelo je podijeljeno na pet glavnih cjelina. U prvoj cjelini pod nazivom "Marksistička doktrina", Schumpeter daje pregled i raspravlja o Marksizmu. U ovoj cjelini on iznosi svoja mišljenja i analizira socijalne i ekonomske dijelove marksizma. Schumpeteru se slaže sa Marxovim pogledima na sociologiju, ali je skeptičan na njegove poglede na ekonomiju. Daje zasluge Marxu za pokušavanje uvođenja dinamičkog elementa u ekonomsku analizu, što on i sam pokušava kroz svoju teoriju poduzetnika i inovacija. U drugoj cjelini pod nazivom „Može li kapitalizam preživjeti?", Schumpeter analizira način na koji suvremeni kapitalizam funkcionira, te iznosi analizu monopola i kreativne destrukciju. U ovoj cjelini također kritizira glavne ekonomske struje jer su općenito statične i jer nemaju realistični koncept tržišnog natjecanja. Posljednji dio ove cjeline posvećen je raspravi zašto kapitalizam ne može preživjeti, te način na koji će s vremenom doći do propasti kapitalizma i uspostave socijalističkog društva. Swedberg navodi da je prema mnogim kritičarima ova cjelina zanimljiva, ali nije uvjerljiva. U trećoj cjelina pod nazivom „Može li socijalizam funkcionirati?" Schumpeter ističe da socijalizam može biti superioran naprema

kapitalizmu u nekim aspektima. Raspravlja o tome da li ljudska priroda vodi ka socijalističkom društvu i pokušava uspostaviti kada će se dogoditi prijelaz sa kapitalističko na socijalističko društvo, također opisuje svoje viđenje oblika socijalističkog društva, te njegovog načina donošenja odluka i funkcioniranja. Prema Swedbergu, četvrta cjelina "Socijalizam i demokracija" predstavlja jedan od vrhunca knjige. Sva poglavlja su jezgrovito obrađena, bez suvišnih digresija. U ovoj cjelini predstavlja i suprotstavlja dvije različite teorije demokracije, te sadrži skicu kako bi socijalistička demokracija mogla izgledati. U Petoj, ujedno i posljednjoj cjelini pod nazivom „Povijesna skica socijalističkih stranaka", Schumpeter predstavlja nepotpunu skicu socijalističkih stranaka. Schumpeter u ovoj cjelini također iznosi detalje o Austrijskim Marksistima i Boljševičkim vođama. Na kraju knjige priložen je zanimljiv Schumpeterov govor kojeg je održao pred kraj svog života u kojemu navodi kako je još uvijek uvjeren da je glavna teza ove knjige bila ispravna, odnosno da će socijalizam zamijeniti kapitalizam.[27]

4.2. Kreativna destrukcija

Prema Schumpeteru teorije monopolističke i oligopolističke konkurencije mogu na dva načina služiti pogledu da kapitalistička stvarnost nije povoljna za maksimalne performanse u produkciji. Navodi vid da je kapitalistička stvarnost nekada preferirala maksimalne produktivne performanse, ali da se kasnijem širenjem monopolističkih struktura, uništavanjem konkurencije, sada obrnula ta tendencija. Schumpeter pod broj jedna ne smatra da se savršena konkurencija s vremenom pretvorila u monopolističku. Pod broj dva navodi da se stopa porasta outputa nije smanjila od 1890-ih, od kada nadmoćnost najvećih koncerna u proizvodnoj industriji datira. Navodi da nema ničega u ponašanju vremenskih serija ukupnog outputa što savjetuje "pucanje trenda" i da se moderni standard života masa razvio tokom perioda relativno neobuzdavanog „velikog biznisa", što se vidi iz povećanja kupovne moći po satu rada. Zaključuje da je moguće da veliki biznis dovodi do povećanja životnog standarda, umjesto pogoršanja. Navodi da određeni ekonomisti imaju fragmentiranu analizu, ali ne mogu točno primijeniti te fragmente na kapitalističku stvarnost. Prema Schumpeteru, kapitalizam je proces koji konstanto evoluira. Fragmentirane teorije zanemaruju tu činjenicu. Navodi da je kapitalizam stoga po

[27] J.A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, London, Routledge, 2006., str. ix.-xvi.

prirodi forma ili metoda ekonomske promjene i nikada nije stacionaran. Ta evolucionarna karakteristika kapitalističkog procesa nije samo zbog činjenice da se ekonomski život odvija unutar socijalne i prirodne zajednice koja se mijenja i svojom promjenom mijenja podatke ekonomskih radnji ta činjenica je bitna i te promjene poput rata i revolucija pogoduju industrijsku promjenu, ali nisu primarni pokretači prema Schumpeteru. Navodi da evolucijski karakter nije posljedica povećanja populacije i kapitala ili hirova monetarnih sustava. Nadalje navodi da fundamentalni impuls kapitalističkoj motoru u pokretu dolazi iz novih potrošačkih dobara, novih metoda proizvodnje ili transporta, novih tržišta i novih oblika industrijske organizacije koju kapitalističko poduzeće stvara. Tehnološki razvoj i otvaranje novih tržišta revolucionira ekonomsku strukturu iznutra, uništavajući staru i stvarajući novu strukturu. Ovaj proces kreativne destrukcije navodi kao esencijalnu činjenicu o kapitalizmu. Navodi da ova činjenica utječe na problem na dva načina, te ih opisuje.[28]

Pod broj jedan navodi da pošto se radi o procesu u kojemu je potrebno puno vremena da svaki element otkrije svoja prava svojstva i krajnje posljedice, nema smisla procjenjivati performanse tokom vremena, jer se odvijaju tokom desetljeća ili stoljeća. Bilo koji sustav koji u bilo kojem trenutku u potpunosti iskorištava svoje mogućnosti može u dugom roku biti inferioran sustavu koji to nikad ne čini, jer neuspjeh ovog posljednjeg može biti poticajan za razinu ili brzinu dugoročnih performansi.[29]

Pod broj dva navodi da zbog toga što se radi o organskom procesu određivanje pojedinih dijelova može razjasniti detalje mehanizma, ali ne i više od toga. Svaki komad poslovne strategije poprima svoj stvarni značaj samo u odnosu na pozadinu tog procesa i situacije koja je tim stvorena. Schumpeter ovdje kritizira ostale ekonomiste “Drugi ekonomisti promatraju tržišne strukture s određene točke u sadašnjosti, prihvaćaju podatke trenutne situacije kao da nije postojala prošlost ili budućnost te situacije i misle da su razumjeli sve što su imali za razumjeti ukoliko na taj način analiziraju podatke. Problem koji se najčešće vizualizira je kako upravlja postojećim strukturama, a relevantan problem je kako ih stvara i uništava.“[30]

[28] ibidem, str. 81.-83.
[29] ibidem, str. 83.
[30] ibidem, str. 83.-84.

Navodi da je prva stvar koje se treba riješiti tradicionalna koncepcija načina rada konkurencije. Uviđa da ekonomisti napokon izlaze iz faze u kojoj vide samo cjenovno natjecanje. Nadalje prema Schumpeteru, čim se natjecanje kvalitetom i napori prodaje uvrste u teoriju, cjenovna varijabla gubi dominantnu poziciju. Schumpeter uviđa da se svejedno većina pažnje usmjerava na natjecanje unutar rigidnih uzorka nepromjenjivih uvjeta, metoda proizvodnje i oblika industrijske organizacije. Ali u kapitalističkoj stvarnosti takav oblik natjecanja se ne računa, nego natjecanje iz novih roba, novih tehnologija, novih izvora ponude, novih vrsta organizacije, odnosno natjecanja koje posjeduje značajne prednosti u cijeni i kvaliteti i koje ne napadaju na marginama profita i outputima postojećih poduzeća nego na njihove temelje i vlastite živote, navodi Schumpeter. Ova vrsta natjecanja, prema Schumpeteru, puno je efektivnija od drugih, i toliko puno je bitnija da postaje stvar komparativne indiferencije da li natjecanje u običnom smislu funkcionira više ili manje brzo snažna poluga koja u dugom roku širi output, a spušta cijene nastaje od drugih stvari. Prema Schumpeteru natjecanje ove vrste prisutno je uvijek. Ukoliko je biznismen sam u svom polju osjećati će se sa se nalazi u natjecateljskoj situaciji. To će u dugom roku uzrokovati ponašanje vrlo slično savršeno konkurentnom uzorku, iako mnogi teoretičari zauzimaju suprotni pogled.[31]

4.3. Mogući kapitalizam

Na početku ovog poglavlja Schumpeter obrazlaže nekoliko bitnih točaka. Pod prvu točku navodi da smo vidjeli kako utjecaj novih stvari poput tehnologije utječe na postojeću strukturu industrije koji značajno umanjuje važnost dugoročnih praksi koje ciljaju na maksimalizaciju profita kroz ograničenje outputa. Sada moramo prepoznati dodatnu činjenicu kako restriktivne prakse ovog tipa poprimaju novu važnost koju ne bi imali u stacionarnom stanju ili stanju sporog i balansiranog rasta. U oba dva slučaja restriktivnija strategija proizvela bi isključivo rezultate povećanja profita na trošak kupaca, osim u slučaju balansiranog napretka, može se pokazati najlakšim i najefektivnijim načinom procesa kreativne destrukcije, restriktivne prakse mogu značajno pomoći poboljšanju privremenih poteškoća. Restrikcije outputa, su u

[31] ibidem, str. 84.-85.

uvjetima vječne oluje, incidenti koji u dugoročnom procesu ekspanzije koju štite, a ne sprječavaju.[32]

Pod drugu točku navodi da se to najviše ističe u sektorima koji u bilo kojem vremenu utjelovljuju utjecaj novih stvari i metoda na sadašnju industrijsku strukturu. To se najbolje vidi po ponašanju novih koncerna ili industrija koji uvode nove robe ili procese, ili reorganiziraju dio ili cjelokupnu industriju. Oni napadanjem poboljšavaju ukupni output u kvaliteti ili kvantiteti, kroz nove metode i kroz pritiska koje vrše na postojeće firme. Ali takvim poduzećima je potrebna i zaštita a ne i samo napad, moraju manipulirati cijenom i kvalitetom svog proizvoda , zbog čega u određenim trenucima izgleda kao da ne rade ništa drugo nego ograničuju svoj output i drže visoke cijene. Prema Schumpeteru nema smisla zastarjele industrije držati na životu zauvijek, ali ima smisla ublažiti njihov krah na uredno povlačenje.[33]

Pod točku tri navodi rigidne cijene. Rigidnost cijena kratkotrajan je fenomen, nema značajnih slučajeva dugoročne rigidnosti cijena. Dugoročne, cijene se gotovo uvijek prilagođavaju tehnološkom napretku, odnosno drastično padnu kao odgovor. Prema Schumpeteru, ono na što poslovna strategija zapravo cilja je da izbjegne sezonske, nasumične i cikličke fluktuacije u cijenama, te da se miče samo kao odgovor fundamentalnim promjenama u uvjetima koji temelje te fluktuacije. Navodi da se u uvjetima stvorenim kapitalističkom evolucijom, savršena i univerzalna fleksibilnost cijena može u depresiji dodatno destabilizirati sustav, umjesto stabilizirati ga kao što bi bez sumnje se to dogodilo u uvjetima predviđenim u generalnoj teoriji. Prema Schumpeteru, rigidnost cijena je kod nekih ljudi postala mana kapitalističkog motora i gotovo fundamentalni faktor u objašnjavanju depresija. Također navodi i da pojedinci i grupe posežu za bilo čime što mogu kvalificirati kao otkriće koje pruža podršku trenutnim političkim tendencijama.[34]

Pod broj četiri, navodi da u doba velikog biznisa održavanje vrijednosti postojećih investicija, odnosno čuvanje kapitala, postaje glavni cilj poduzetničke aktivnosti i zaustavlja sva poboljšanja smanjenja troškova. Stoga smatra da kapitalistički poredak postaje nekompatibilan sa napretkom. Ukoliko se patentirani proces ne može se komercijalizirati to ne znači da koncern ima averziju prema

[32] ibidem, str. 87.
[33] ibidem, str. 89.-90.
[34] ibidem, str. 92.-95.

tehnološkom napretku. Navodi da će poduzeća u kapitalizmu prijeći na novu tehnologiju u trenutku kada će ona donositi veću zaradu od korištenja stare, ili u trenutku potpunog otpisivanja sadašnje investicije ukoliko nova metoda dovodi do nižih troškova proizvodnje.[35]

Pod broj pet navodi da je dugotrajni monopol rjeđi od slučajeva savršene konkurencije, u uvjetima netaknutog kapitalizma, primjerice ukoliko nije podržavan od javne vlasti. Čak su i komunalne usluge prvo trebale stvoriti potražnju za svoje usluge i braniti se od konkurencije. Schumpeter također primjećuje da je termin monopol je povijesno na lošem glasu. Zbog superiornih metoda koje su dostupne monopolistu, a koje nisu dostupne drugima, navodi da nije točno da je monopolistička cijena viša i monopolistički output niži od konkurentskih cijena i outputa. Nadalje, pritisak poboljšanih metoda ili golemih aparata imaju tendenciju promijeniti točku monopolističkog optimuma prema ili iznad cijene komparativnog troška, te stoga obavljaju posao konkurentskog mehanizma. Navodi da je u kratkom roku pravi monopol je puno češći. Navodi da postoji element pravog monopolističko dobitka u onim poduzetničkim profitima koji su nagrade ponuđene od strane kapitalističkog društva uspješnom inovatoru. Nadalje, patent ili monopolistička strategija služe kao zaštita od privremene dezorganizacije tržišta.[36]

Pod broj šest navodi slijedeće. Ukoliko dođe do značajne promjene tržišnog ekvilibrija u savršenoj konkurenciji, bit će potrebno više vremena kako bi se on ponovno uspostavio nego što je to slučaj u starim teorijama. Ukoliko dođe do promjene ekvilibrija, proizvođači se prilagođavaju output novom ekvilibriju. Stalne promjene outputa u slučaju uznemirenja ekvilibrija dovode do neefikasnosti. Schumpeter navodi da ukoliko se vizualizira kako savršena konkurencija radi u procesu kreativne destrukcije, dolazi se do još gorih rezultata. Slobodan ulaz na tržište, prema Schumpeteru, može onemogućiti ulaz u potpunosti. Također navodi da je uvođenje novih metoda proizvodnje i novih roba teško moguće u uvjetima savršene konkurencije.[37]

[35] ibidem, str. 95.-98.
[36] ibidem, str. 98.-102.
[37] ibidem, str. 103.-104.

4.4. Raspad kapitalizma

4.4.1. Civilizacija kapitalizma

Schumpeter navodi i opisuje dva načina na koji kapitalizam razvija racionalnost i dodaje joj novi rub. Prvo, uzvisuje monetarnu jedinicu u jedinicu računa. Odnosno, kapitalistička praksa pretvara jedinicu novca u alat racionalnih kalkulacije troškova i profita, drugim riječima dovodi do vođenja dvostrukog računovodstva. Također spominje i duh racionalnog individualizma, duha stvorenog uzdizanjem kapitalizma. Drugo, kapitalizam dopušta izdizanje iz socijalne klase kroz individualan uspjeh u ekonomskom polju. Navodi da kapitalizam predstavlja pokretačku silu racionalizacije ljudskog ponašanja. Navodi da su sve značajke i dostignuća moderne civilizacije, izravno ili neizravno proizvodi kapitalističkog procesa, te da se demokracija razvila tragom modernog i antičkog kapitalizma. Nadalje, kapitalizam podiže standard života masa kroz svojstvo svojih automatskih učinaka, ali i kroz "volju". "Volju" predstavlja kao naš naslijeđen osjećaj dužnosti fokusira se na utilitarističke ideje o poboljšanju čovječanstva. Ovo u kombinaciji sa tipičnim kapitalističkim entuzijazmom za Učinkovitost i Uslugu stvara "volju" u buržoaziji. Također navodi da je kapitalistička civilizacija racionalna i „protuherojska". Nadalje, pacifizam i internacionalna moralnost značajke su kapitalističke civilizacije.[38]

4.4.2. Raspadanje zidova

Schumpeter navodi da ukoliko metode produkcije dosegnu savršenstvo, došlo bi do više ili manje stacionarnog stanja. Nadalje, pošto je kapitalizam razvojni proces postao bi atrofičan. Poduzetnicima u tom slučaju ne bi preostalo ništa za raditi, a profiti i stope kamata konvergirali bi prema nuli. Buržoazijski sloj koji živi od profita i kamata bi nestao. Nadalje, menadžment industrije i trgovine postao bi stvar trenutne administracije i osoblje bi poprimilo osobine birokracije. Schumpeter zaključuje da bi došlo do socijalizma vrlo umjerenog tipa, te bi se ljudska energija okrenula od biznisa. Također navodi i da mehanizacija napretka može dovesti do istih, prethodno navedenih posljedica. Nadalje, navodi da ekonomski proces ima tendenciju da postane depersonaliziran i automatiziran. Upravni i odborni poslovi zamjenjuju osobnu radnju, te dolazi do nestajanja kapitalističkog poduzetništva. Gubi se

[38] ibidem, str. 123.-127.

socijalna potreba za poduzetništvom, te se socijalne potrebe zadovoljavaju drugim, više bezličnim metodama. Buržoazija ovisi o poduzetništvu, te živi i umire s njime.[39]

Pošto kapitalizam automatizira napredak, zaključuje da ima tendenciju postati suvišnim, odnosno da će se uništiti pod pritiskom svog uspjeha. Buržoazija gubi svoj dohodak i funkciju. Schumpeter navodi da se učinci kapitalističkog procesa šire se dalje na institucionalni okvir koji ih je štitio, te navodi određene zaključke. Pod broj jedan navodi da je kapitalistička evolucija uništila institucionalne rasporede feudalnog društva, što se dogodilo na tri načina. Obrtništvo je prvenstveno uništeno automatskim učinkom konkurencije od strane kapitalističkog poduzetnika. Odnos gospodara i seljaka uništen je političkim radnjama i revolucijama. Došlo je do promjena u stavovima javnog mišljenja i legislativne vlasti. Navodi da je u ekonomskom smislu to dovelo do razbijanja okova i micanja barijera za buržoaziju.[40]

Pod broj dva navodi da su povezani procesi doveli do uzdizanja kapitalističke buržoazije i nacionalnih država. Navodi da postoji aktivna simbioza dviju socijalnih slojeva, jedna podržava drugu ekonomski, ali je zauzvrat podržavana od druge strane politički. Pod broj tri zaključuje da buržoazija nije sposobna vladati državom, te je stoga opstao sustav vladara. Pod broj četiri ističe da bez zaštite neke treće skupine buržoazija je politički bespomoćna i ne može voditi naciju, čak ne može niti voditi računa o interesima svoje vlastite klase. Drugim riječima buržoaziji je potreban vladar.[41]

Na kraju zaključuje da je kapitalizam uništio barijere koji su sprječavale napredak ali zajedno sa time i potpore koje su sprječavale vlastiti kolaps. Schumpeter pokrijepljuje svoju prethodnu tvrdnju da kapitalistički proces koji je uništio institucionalni okvir feudalnog društva također potkopava svoj vlastiti. Navodi da kapitalistički proces u jednu ruku napada ekonomsku podlogu malog proizvođača i trgovca, a u drugu ruku kapitalistički proces također napada svoj vlastiti institucionalni okvir. Nadalje navod da oni koji posjeduju dionice, nemaju volje boriti se za “svoju“ tvornicu i kontrolu nad njome. Dematerijalizirano, defunkcionalizirano i

[39] ibidem, str. 133.-134.
[40] ibidem, str. 134.-135.
[41] ibidem, str. 135.-139.

odsutno vlasništvo ne priziva moralnu vjernost, za razliku od vitalnog oblika imovine.[42]

4.4.3. Rastuće neprijateljstvo

Schumpeter navodi da je iz analize prethodnih dva poglavlja, jednostavno razumjeti da kapitalistički proces proizvodi atmosferu gotovo univerzalnog neprijateljstva prema svom vlastitom socijalnom poretku, te u ovom poglavlju dodatno razvija svoju teoriju. Pod broj jedan navodi da kroz kapitalistički proces, buržoazijska utvrda postaje političke neobranjiva, te dolazi do napada neprijateljstva na kapitalistički poredak. Pod broj dva navodi da kao prvo kriticizam kapitalističkog poretka potječe iz kritičkog stava uma. Kao drugo, uspjeh optuženja postaje razumljiv čim shvatimo što prihvaćanje slučaja za kapitalizam nagovještava. U kratkom roku neefikasnost kapitalizma je dominirajuća slika u svijesti društva. Pod broj tri navodi da postoje dnevne nevolje i očekivanja nevolja s kojima se svi trebaju boriti unutar bilo kojeg socijalnog sustava. Pod broj četiri navodi da standard života koji se stalno povisuje i višak slobodnog vremena kojeg moderni kapitalizam pruža zaposlenom radniku dovodi do socijalnog nemira.[43]

Schumpeter ističe da niti prilike napada ili žaljenje nisu po sebi dovoljni da proizvedu pojavu aktivnog neprijateljstva prema socijalnom poretku. Za razvoj takve atmosfere potrebne su grupe kojima je u interesu organizirati, njegovati, izraziti i voditi negodovanje. Uvjeti koji pogode generalnom neprijateljstvu socijalnom sustavu prizvati će grupe koje će ih iskoristiti. Pod broj dva navodi da kapitalizam oslobađa intelektualca i predstavlja mu tiskarski stroj. Intelektualci u razdoblju humanizma nisu kritizirali socijalnu strukturu zbog straha od toga da će ih proglasiti hereticima. Pod broj tri navodi da se ova odgoda uloge intelektualaca podudara se sa odgodom u kapitalističkoj evoluciji koja se u većini zemalja kontinentalne Europe dogodila u tom problematičnom razdoblju. Jeftinija literatura, pristup bogatstvu i povećanje važnosti anonimnog javnog mišljenja nusproizvod su kapitalističkog motora. Pod broj četiri navodi da je gotovo nemoguće zaustaviti intelektualne struje unutar okvira kapitalističkog društva, što se može vidjeti iz povijesnih neuspjeha pokušaja. Intelektualna skupina živi na kritici, stoga je kritika kapitalističkog društva neizbježna.

[42] ibidem, str. 139.-142.
[43] ibidem, str. 143.-145.

Pod broj pet navodi da je jedna od bitnih značajki kasnijih razina kapitalističke civilizacije je širenje obrazovnog aparata, pogotovo ustanova visokog obrazovanja. Nekoliko je posljedica koje utječu na veličinu i stav grupe intelektualaca. Prvo, visoko obrazovanje može stvoriti sekcijsku nezaposlenost. Drugo, stvara nezadovoljavajuće uvijete zaposlenja. Treće, može stvoriti nezapošljivost zbog nedostatka prirodnih vještina ili neadekvatnog učenja. Pod broj šest navodi da kapitalistička evolucija stvara radnički pokret koji očito nije tvorevina intelektualne skupine. Intelektualci su preplavili politike rada, te zaključuje da Intelektualci radikaliziraju radničke pokrete.[44]

Zaključuje da socijalna atmosfera objašnjava zašto javna politika postaje sve više neprijateljska prema kapitalističkim interesima. Intelektualci se nalaze na radnim mjestima poput političkih zavoda, pišu stranačke pamflete i govore, djeluju kao tajnici i savjetnici, stvaraju novinsku reputaciju koju se nekolicina ljudi može priuštiti da zanemari. Na taj način utiskuju svoj mentalitet u svemu što čine. Na posljetku socijalna atmosfera utječe ne samo na politike, nego i na administrativne prakse.

4.4.4. Raspad

Pod broj jedan Schumpeter navodi da će poduzetnici i kapitalisti prestati funkcionirati zbog toga što će biti suočeni sa povećanim neprijateljstvom iz okoline i od strane zakonodavstvene, administrativne i sudske prakse. Nadalje, motivacija je također ugrožena i iz unutarnjih uzroka, a ne samo vanjskih. Kao jedan od unutarnjih uzroka navodi isparavanje suštine vlasništva, odnosno industrijskog vlasništva. Pod broj dva navodi da je još važniji unutarnji uzrok raspadanje buržoazijske obitelji, prvenstveno zbog manjeg značaja obiteljskog života u kapitalističkim društvima. Nadalje, kapitalistička evolucija smanjuje poželjnost i nudi alternativu obiteljskom domu. Kao drugi unutarnji uzrok navodi isparavanje potrošačkog vlasništva. Pod broj tri navodi obiteljski dom bio je glavna pobuda tipičnog buržoazijskog motiva za profitom. Odnosno, ukoliko biznismen ne radi i štedi za djecu i obitelj, on gubi kapitalističku etiku. Buržoazija također dopušta da je neprijatelji educiraju i radikaliziraju. Prema Schumpeteru, ekonomski proces koji potkopava poziciju buržoazija smanjujući bitnost funkcije poduzetnika i kapitalista uništavajući zaštitni sloj i institucije, stvarajući atmosferu neprijateljstva, također uništava sile kapitalizma

[44] ibidem, str. 145.-153.

iznutra. Kapitalistički sustav ima nasljednu tendenciju prema samouništenju koja se u svojim ranijim fazama manifestira u obliku tendencije prema usporavanju napretka. Navodi da spomenuti faktori ne samo da dovode do destrukcije kapitalističke već i dovode i do pojave socijalističke civilizacije.[45]

4.5. Dolazak socijalizma

4.5.1. Čišćenje paluba

Schumpeter ovdje zaključuje da socijalizam može funkcionirati: "Nema sumnje da je moguće kada pretpostavimo da je potrebna razina industrijskog razvoja dosegnuta, te kada se tranzicijski problemi budu mogli uspješno razriješiti." U ovom poglavlju uspoređuje dva tipa društva komercijalno i socijalističko. Navodi da je komercijalno društvo definirano institucionalnim uzorkom od kojih je potrebno spomenuti samo dva elementa: privatno vlasništvo u vidu proizvodnje i regulacija produktivnih procesa privatnim ugovorima. Nadalje, ovo društvo nije isto što i kapitalističko društvo. Komercijalno društvo se razlikuje po tome što u njemu nema fenomena stvaranja kredita. Socijalističkim društvom smatra institucionalni uzorak u kojemu je kontrola nad sredstvima proizvodnje i proizvodnjom stečena centralnim autoritetom. Odnosno ekonomski poslovi u vlasništvu su javnosti. Oblik socijalizma koji je Schumpeter zamislio naziva centralističkim socijalizmom.[46]

4.5.2. Socijalistički nacrt

Pod broj jedan ovog poglavlja zaključuje da je sve u redu sa čistom logikom socijalizma. Pod broj dva navodi da ukoliko se pretpostavlja da je etičko uvjeravanja socijalističke zajednice temeljito egalitarna, ali u isto vrijeme propisuje da drugovi imaju slobodu izbora među svim potrošačkim dobrima koje je ministarstvo u mogućnosti i voljno proizvesti. Pretpostavlja da se svakoj osobi daju bonovi koji predstavljaju potraživanje određene količine potrošačke robe jednake količini socijalnog proizvoda dostupnog u trenutnom razdoblju podijeljenom sa brojem

[45] ibidem, str.156.-162.
[46] ibidem, str. 167.

potraživača, te svi vaučeri postaju bezvrijedni na kraju tog perioda. Nema potrebe za fiksiranje individualnih cijena od strane države. Socijalne trgovine u kojima se nude potrošački proizvodi namještaju cijene ovisno o potražnji, dok je ponuda nepromijenjena. Kako bi se postiglo maksimalno zadovoljstvo kupaca, Schumpeter predstavlja racionalan plan produkcije naveden pod broj tri.[47]

Pod broj tri pretpostavlja da su sredstva proizvodnje dostupna u zadanim i nepromjenjivim količinama. Recimo da autoritet za svaku industriju surađuje sa centralnim odborom koji kontrolira i koordinira sve te industrijske menadžere ili upravljačke odbore. Centralni odbor alocira produktivne resurse industrijskim menadžmentima prema određenim pravilima. Prvo moraju proizvoditi što je moguće više ekonomski. Drugo, moraju prenijeti centralnom odboru naveden broj tih potrošnih dolara koje su zaprimili prethodnim dostavama potrošačkih dobara. Treće, menadžmenti su primorani prizvati i koristiti takve količine mogu koristiti bez potrebe za "prodajom" bilo kojeg dijela svojih proizvoda za manje "dolara" nego što imaju za transfer centralnom odboru za odgovarajuću količinu načina proizvodnje. Više tehničkim jezikom objašnjava da ovaj uvjet znači da bi produkcija na svim linijama trebala biti takva da učini "cijene" jednakima graničnim troškovima. Jednako kao što se te "cijene" potrošačkih dobara, postavljaju od strane centralnog odbora, tako i industrijski menadžeri prikazuju određenu "potražnju" za proizvođačkim dobrima. Nadalje, odbor mora odredi jednu cijenu za svaku vrstu i kvalitetu proizvođačkih dobra i pobrinuti se da ta cijena točno "očisti tržište".[48]

Pod broj četiri zaključuje da ne dolazi do niti jedne velike poteškoće ukoliko se ide iznad područja teorije stacionarnog proces i prizna fenomen slučaja industrijske promjene. Navodi i da se druge značajke ovog nacrta mogu mijenjati čak i unutar svog općeg okvira. Pod broj pet navodi da u takvom sustavu nema rente niti privatnog vlasništva. Svaka zemlja se mora ekonomski koristiti ili racionalno alocirati poput rada ili bilo kojeg drugog tipa produktivnog resursa. Ovisno o količini i vrsti rada koju obavlja, svaki drug dobiva određen broj bodova s kojima može obavljati kupovinu. Schumpeter navodi da njegov oblik socijalizma ništa ne posuđuje od kapitalizma, ali da kapitalizam puno posuđuje od savršeno opće logike izbora, na kojoj se temelji njegov oblik socijalizma. Pod broj šest Schumpeter se upituje da li

[47] ibidem, str. 172.-175.
[48] ibidem, str. 175.-177.

ukoliko se izbaci njegovo “tržište“, da li bi i racionalnost i određenost također pali u more. Schumpeter zaključuje da je odgovor je očit, bio bi potreban autoritet koji bi trebao vršiti procjenu. Zaključuje da bilo kakva vrsta centralnog socijalizma može uspješno prijeći prvu prepreku, odnosno logičnu određenost i konzistenciju socijalističkog planiranja. Na posljetku se suprotstavlja protusocijalističkim ekonomistima koji drže da bi njegov centralni odbor bio suočen sa zadaćom neupravljive komplikacije. Navodi i da neki od njih dodaju da kako bi socijalistički poredak mogao funkcionirati, morao bi pretpostaviti veleprodajnu reformaciju ponašanja. Schumpeter to odbacuje i navodi da povijesno iskustvo i zdrav razum dokazuju da to ne dolazi u obzir.[49]

[49] ibidem, str. 178.-185.

5. POVIJEST EKONOMSKE ANALIZE

U Schumpeterovom djelu *History of Economic Analysis* izdanom 1954. godine, glavna tema je evolucija tehnika misli koje su omogućile opisivanje i objašnjavanje ekonomskih aspekata stvarnosti. Knjiga je podijeljena na pet dijelova. Prvi dio potvrđuje autonomiju teme i raspravlja o njenim vezama sa ostalim granama znanja. Drugi dio prati razvoj od početaka Grčko-Rimskog vremena do proglašenja Fiziokratskog i Smithijanskog sustava. Treći dio prati razdoblje od 1780. do 1870. godine, odnosno pokriva pun razvoj Engleske klasične škole. Četvrti dio obrađuje razdoblje od 1870. do 1914. godine i kasnije, te pokriva evoluciju analize od Jevonske revolucije. Peti dio je djelomična skica određenih, u tom razdoblju, nedavnih zbivanja.[50]

Knjiga je rezultat rekonstrukcije skupa različitih rukopisa Schumpetera, te je nastala spajanjem istih u određenu cjelinu. Nekoliko poglavlja nisu napisana ili su nedovršena i neke od njegovih misli su nedorečene, te su kao takve zapisane u knjizi. Njegova žena je nakon njegove smrti skupila njegove navedene spise, te ih je sastavila i uredila samu knjigu. Robbins smatra kako su određeni dijelovi knjige preopširni, te da ih se je moglo skratiti bez da se izgubi osnovni smisao djela, te napominje kako bi Schumpeter, da je sam dovršio knjigu, suzio određene dijelove.[51]

Drugi dio knjige, u kojemu Schumpeter počinje obrađivati povijest ekonomske analize, podijeljen je u dva dijela. Prvi dio bavi se filozofima i piscima pamfleta, dok se drugi dio bavi otkrićem ekonomskog sustava. Robbins smatra kako je prvi dio vrlo dobro napisan, no u drugom dijelu smatra kako je Schumpeter previše subjektivan, te da previše veliča određene osobe, dok druge zanemaruje. Također smatra da je loše tretirao Adama Smitha.[52]

[50] L. Robbins, *The Evolution of Modern Economic Theory and Other Papers on the History of Economic Thought,* London, Macmillan Press, 1970., str. 47.
[51] ibidem, str. 48.-52.
[52] ibidem, str. 53.

Treći dio knjige sadrži najpotpuniji prikaz klasičnog sustava u punom razvoju. Te piše o utilitaristima kao što su David Ricardo, Jeremy Bentham i J. S. Mills i ekonomskoj misli tog razdoblja.[53]

Četvrti dio knjiga predstavlja recenziju moderne ekonomske teorije od razdoblja Jevonsa, te Robbins smatra kako je ovaj dio knjige najbolje odrađen.

Schumpeter se koristi osobama i teoremima prilikom objašnjavanja, te recenzira vodeće osobnosti. Daje opći karakter teorijskog razvoja u različitim poljima. Posebno poglavlje je izdvojeno samo za razjašnjavanje analize ekvilibrija, te su izdvojene studije evolucije ideja funkcija proizvodnje i teorije korisnosti, te posebno poglavlje koje pokriva novac i teoriju ciklusa.[54]

Peti dio bavi se nedavnim razvojem događaja, te je većinom skup skica. Prema Robbinsu sva poglavlja u petom dijelu su nedovršena i ne uspijevaju ostvariti zadani cilj, osim posljednjeg petog poglavlja. U petom poglavlju, Schumpeter iznosi svoju kritiku prema Keynesu i modernoj makroekonomiji.[55]

[53] ibidem, str. 56.
[54] ibidem, str. 63.
[55] ibidem, str. 69.-70.

6. ZAKLJUČAK

Nedvojbeno je da je Schumpeter dao velik doprinos razvoju ekonomske misli. U svom dijelu *The Theory of Economic Development*, Schumpeter predstavlja ulogu poduzetništva i inovacija kao temeljnih pokretača poslovnih ciklusa. Također objašnjava razvoj kapitalizma, te različitih elemenata ključnih za njegovu funkciju. Ulogu inovacija kao pokretača ciklusa možemo povezati sa prethodna dva poslovna ciklusa iz kojih možemo zaključiti da inovacije zaista predstavljaju jedan od uzroka početka i kraja poslovnih ciklusa. U svom djelu *Capitalism, Socialism and Democracy* iznosi jedinstveno mišljenje o načinu funkcioniranja kapitalizma, njegovim nedostacima, te na kraju i neodrživosti kapitalističkog ekonomskog sustava. Razvija svoju teoriju kreativne destrukcije, odnosno procesa koji na ciklički način uništava trenutnu ekonomsku strukturu, te dovodi novu. Cijeli proces kreativne destrukcije uzrokovan je inovacijama i poduzetništvom, koji igraju ključnu ulogu u opstanku i razvoju kapitalizma. Elementi kreativne destrukcije, poduzetništva i inovacija glavne su značajke Schumpeterovih djela, te se Schumpeter upravo u tom području smatra jednim od prvih začetnika, odnosno pionira. U navedenom djelu također iznosi ideje o obliku centralnog socijalizma za koji smatra da je održiv kao ekonomski sustav. Stvara oblik socijalizma koji teoretski zvuči bolje od prethodno isprobanih socijalističkih sustava, no zbog toga što takva vrsta socijalizma nije isprobana u praksi teško je zaključiti da li bi takav sustav zaista bio održiv, te da li bi mogao funkcionirati kao što je Schumpeter zamislio. Razlike u njegovom obliku socijalizma prvenstveno se odnose na uvođenje oblika tržišta potrošnih dobara, te načina centralnog određivanja cijena koje ovise o potražnji. Schumpeter je također značajan po tome što u svojim djelima uvodi dinamičke metode analize sa kojima se rješava nedostataka statičnih metoda, što dovodi do značajnog produbljivanja njegove ekonomske analize u usporedbi sa korištenjem statičnih metoda. Takav Schumpeterov pristup rezultat je ne samo njegovog teorijskog znanja ekonomije, već osobnog iskustva u obavljanju poslova na ključnim pozicijama u ekonomskom sustavu, koje su mu dale unutarnji uvid u funkcioniranje same ekonomije. Schumpeter se ne ustručava sukobiti se sa drugim ekonomistima u svojim djela, što se primjerice može vidjeti po njegovim razmišljanjima o različitim tržišnim strukturama

i njihovim utjecajem na opće blagostanje, te neslaganju sa gotovo svim ekonomistima o učincima tržišnog monopola.

LITERATURA

Knjige

1. Schumpeter J.A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, London, Routledge, 2006.

2. Schumpeter J.A., *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*, Cambridge, Harvard University Press, 1949.

3. Robbins L., *The Evolution of Modern Economic Theory and Other Papers on the History of Economic Thought*, London, Macmillan Press, 1970.

Članci u časopisu

1. Croitoru A., „Schumpeter, Joseph Alois, 1939, Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process, New York and London, McGraw – Hill Book Company Inc.“, *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology,* vol. 8, no. 1, 2017, str. 67.-80.

Website

1. M.T. Kahler, *Do Innovations Cause Business Cycles?*, [website], 2010, https://mises.org/library/do-innovations-cause-business-cycles (pristupljeno 13. siječnja 2018.).

SAŽETAK

Joseph Alois Schumpeter utemeljitelj je teorija inovacija, poduzetništva i kreativne destrukcije, te njihovog značaja u funkciji i razvoju ekonomije, poslovnim ciklusima i brojnim drugim elementima ekonomskih sustava. Ovaj završni rad kronološkim slijedom analizira Schumpeterova djela u kojima on iznosi svoja razmišljanja i spoznaje o ekonomskoj tematici koju obrađuje u određenom djelu. Ovaj rad također obrađuje i razmišljanja autora ovog rada i drugih akademika o Schumpeterovom doprinosu razvoju ekonomske misli. Schumpeterova djela koja su obrađena u ovom radu odnose se na teoriju ekonomskog razvoja, poslovne cikluse, ekonomske sustave, te naposljetku povijest ekonomske analize. Schumpeterov doprinos ekonomiji značajno je unaprijedio ekonomsku znanosti svojim djelovanjem, te je inspirirao druge znanstvenike da nastave razvijati ekonomsku misao.

KLJUČNE RIJEČI: inovacija**,** poduzetništvo, kreativna destrukcija, ekonomski razvoj, poslovni ciklus, ekonomski sustav, povijest ekonomske analize

SUMMARY

Joseph Alois Schumpeter is the founder of innovation, entrepreneurship and creative destruction theories and their significance in functioning and development of economies, business cycles and numerous other elements of economic systems. This final paper analyzes, in chronological order, Schumpeter's works in which he is presenting his thinking and insight about a specific theme that is being covered. This paper also covers the thinking of the author of this work and other academics on Schumpeter's contribution to the development of economic thought. Schumpeter's works which are covered in this paper refer to the theory of economic development, business cycles, economic systems and in the end, on history of economic analysis. Schumpeter's contribution to economy has significantly advanced the science of economy with its effect and has inspired other researchers to continue developing the economic thought.

KEY WORDS: innovation, entrepreneurship, creative destruction, economic development, business cycle, economic system, history of economic analysis